

Written by СЕМЕНЕЦЬ КАТЕРИНА МИКОЛАЇВНА, студентка бакалаврату юридичного факультету Київський національного університету ім. Т.Шевченка (м.Київ)
Wednesday, 13 May 2020 17:27

Конституція України у статті 46 закріпила право громадян на соціальний захист як одне з основних конституційних прав, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках [1]. Україна, будучи суверенною, незалежною, демократичною, соціальною та правовою державою, переймається питаннями та не може не брати участь у вирішенні проблем соціального захисту постраждалих від катастрофи на Чорнобильській атомній електростанції. 26 квітня 1986 року світ зіштовхнувся із найбільшою техногенною катастрофою в історії мирного атома на Чорнобильській АЕС, яка визнана Конституцією України катастрофою планетарного масштабу. Ця трагічна подія назавжди залишила свій відбиток на нашій планеті, адже її наслідки ми будемо відчувати ще довгі роки. Так, постраждалими від неї можна назвати всіх людей Землі, які вдихають забруднене повітря, п'ють неякісну воду, вживають різноманітні отруєні радіоактивними викидами продукти рослинництва та тваринництва, все ж існує категорія людей, які безпосередньо стикнулися із жахливим впливом аварії на їхнє життя. Це учасники ліквідації наслідків катастрофи на ЧАЕС, а також громадяни, які зазнали безпосереднього радіоактивного опромінення внаслідок катастрофи (переважно особи, що проживали або проживають на радіоактивно забрудненій території). Саме їх законодавством визнано «особами, які постраждали від Чорнобильської катастрофи» [2, с. 155].

Соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, є додатковим соціальним захистом. Додатковий соціальний захист передбачає встановлення законодавством підвищеного (на додаток до загальних умов) соціального захисту окремих категорій осіб [3, с. 125]. Його сутність полягає у встановленні на законодавчому рівні компенсацій та пільг, як способу відшкодування шкоди, завданої здоров'ю та майну громадян, які постраждали від наслідків катастрофи на Чорнобильській АЕС, а також за втрату годувальника, якщо його смерть пов'язана з Чорнобильською катастрофою.

Законодавство України не передбачає нормативного визначення поняття «соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи». На думку вчених, соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи – це сукупність гарантованих та реалізованих державою економічних, соціальних, екологічних та правових заходів, які спрямовані на попередження та пом'якшення негативних наслідків Чорнобильської катастрофи з метою забезпечення нормальної життєдіяльності громадян та відшкодування завданої їм шкоди [4, с. 158]. Тобто, за допомогою соціального захисту забезпечується створення таких соціально-економічних умов, які б унеможливили настання соціальних ризиків як для окремих категорій населення, так і для суспільства в цілому.

Соціальний захист здійснюється у таких різновидах, як пенсії, допомоги чи соціальні послуги, що визначено у Законі України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи». Саме пенсійне забезпечення – найпоширеніший і одночасно визначальний вид соціального захисту для усіх, у тому числі громадян, постраждалих від катастрофи на Чорнобильській АЕС. Варто зазначити, що на державному рівні пенсійне забезпечення громадян, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи здійснюється відповідно до Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», при цьому не відступаючи від положень Закону України «Про загальнообов'язкове

Written by СЕМЕНЕЦЬ КАТЕРИНА МИКОЛАЇВНА, студентка бакалаврату юридичного факультету Київський національного університету ім. Т.Шевченка (м.Київ)
Wednesday, 13 May 2020 17:27

державне пенсійне страхування». Так, спеціальний Закон передбачає державну пенсію та додаткову пенсію за шкоду, заподіяну здоров'ю (призначається після виникнення права на державну пенсію) які виплачуються за рахунок Державного бюджету, у розмірах, які залежать від статусу постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи [5].

Проаналізувавши чинне законодавство та доктринальне вчення, ми виокремили деякі проблеми соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, у розрізі пенсійного забезпечення та виплати пенсій:

1) Розгалуженість законодавчих актів про призначення та виплату пенсій. Пенсійне забезпечення громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, здійснюється двома Законами України – «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», що свідчить про складність регулювання пенсійних відносин. Адже безсистемність, наявність численних нормативно-правових актів (у тому числі і підзаконних), які часто суперечать принципу законності в державі, створюють, не дозволяють здійснювати чіткий та якісний соціальний захист та пенсійне забезпечення цієї категорії громадян. Виникнення колізій, відсутність єдиної регламентації, правова невизначеність змушують громадян звертатися за захистом свого права на соціальний захист до суду. Така ситуація яскраво демонструє, наскільки держава здатна захистити кожного громадянина та забезпечити реалізацію прав, гарантованих Конституцією України.

2) Встановлення розміру пенсій громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Конституційний суд України Рішенням від 26 грудня 2011 року визнав конституційним регулювання Кабінетом Міністрів України розміру соціальних виплат та допомог, які фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету України [6]. У Рішенні йдеться про те, що Верховна Рада України, доповнивши пунктом 4 розділ VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2011 рік», визначила Кабінет Міністрів України державним органом, який має забезпечувати реалізацію встановлених законами України соціальних прав громадян, тобто надала право Кабінету Міністрів України визначати порядок та розміри соціальних виплат виходячи з наявного фінансового ресурсу бюджету Пенсійного фонду України, що узгоджується з функціями Уряду України, визначеними в пунктах 2, 3 статті 116 Конституції України.

Розміри соціальних виплат залежать від соціально-економічних можливостей держави, проте мають забезпечувати конституційне право кожного на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, гарантоване статтею 48 Конституції України. Передбачені законами соціально-економічні права не є абсолютними. Механізм реалізації цих прав може бути змінений державою, зокрема, через неможливість їх фінансового забезпечення шляхом пропорційного перерозподілу коштів з метою збереження балансу інтересів усього суспільства. Крім того, такі заходи можуть бути обумовлені необхідністю запобігання чи усунення реальних загроз економічній безпеці України. Таким чином, Конституційний Суд України пріоритетом при прийнятті рішення визначив економічні інтереси держави, а не права і свободи громадян, як найвищу соціальну цінність. На думку науковців, яку ми підтримуємо, Україна знехтувала принципом верховенства права, конституційними положеннями, які закріплювали, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані, при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів

Written by СЕМЕНЕЦЬ КАТЕРИНА МИКОЛАЇВНА, студентка бакалаврату юридичного факультету Київський національного університету ім. Т.Шевченка (м.Київ)
Wednesday, 13 May 2020 17:27

не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод України); громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом громадяни України мають право на соціальний захист [2, с. 189].

Тому, встановлення розмірів виплат постраждалим від катастрофи на ЧАЕС не відповідним законодавчим актом, а постановою Кабінету Міністрів України носить негативний характер, адже у результаті держава відходить від проголошених Основним Законом зобов'язань перед своїми громадянами та робить неможливим користування та здійснення своїх прав українцями.

3) Визначення правового статусу учасника або потерпілого внаслідок Чорнобильської катастрофи. Проблемним питання є надання довідки про період (періоди) участі в ліквідації наслідків катастрофи на Чорнобильській АЕС, або довідки архівної установи, або інші первинні документи, в яких зазначено період роботи, населений пункт чи об'єкт, де особою проводились роботи по ліквідації наслідків катастрофи на ЧАЕС, а також посвідчення потерпілого від Чорнобильської катастрофи. Дуже часто такого роду документи не збереглися або були знищені, що створює проблеми для громадян під час призначення пенсій. У результаті цим громадянам необхідно звертатися до суду для підтвердження фактів, які дають право на пенсію. Це створює перепони для реалізації громадянами свого права на соціальний захист, тому, на нашу думку, у разі неможливості надання вищезгаданих довідок, законодавець має створити спрощену процедуру, аби забезпечити доступність до пенсійного забезпечення цією категорією громадян.

4) Діяльність Пенсійного фонду України. Аналіз судової практики дає підстави стверджувати, що діяльність цього органу, його рішення найчастіше оскаржуються громадянами у судах. Тобто, ПФУ потребує більш чіткого контролю з боку держави за здійсненням його функцій та завдань, адже статистика свідчить не на користь Фонду. Останнім часом побутує думка про необхідність ліквідації Пенсійного фонду, проте, на нашу думку, перед тим, як ліквідувати цей орган необхідно спробувати створити всі умови для якісного функціонування Фонду, який забезпечить якісне і таке, що відповідає Законам України, пенсійне забезпечення.

Отже, пенсія є одним із важливіших видів соціального захисту для усіх громадян, у тому числі тих, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Пенсія громадян, які постраждали внаслідок катастрофи на ЧАЕС – це гарантовані законодавством регулярні грошові виплати, що здійснюються у встановленому порядку у разі повної або стійкої втрати ними працездатності [2, с. 179]. Однак необхідно зазначити, що цей вид соціального захисту в Україні потребує більш чіткого та прозорого правового регулювання (з огляду на вищезазначені проблеми), що створить усі засади для якісного функціонування системи пенсійного забезпечення та виплати пенсій громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. І завжди керуватися положенням з Рішення КСУ [7], де зазначено, що рівень соціального захисту осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, має бути таким, щоб забезпечувати їм гідне життя, а необхідність забезпечення належного рівня соціального захисту осіб, які постраждали внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, зумовлена обмеженнями, ризиками, втратами, яких зазнали вони та члени їх сімей.

Список використаних джерел: 1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Малюга Л.Ю. Соціальний захист інвалідів та постраждалих внаслідок катастрофи на

Written by СЕМЕНЕЦЬ КАТЕРИНА МИКОЛАЇВНА, студентка бакалаврату юридичного факультету Київський національного університету ім. Т.Шевченка (м.Київ)
Wednesday, 13 May 2020 17:27

ЧАЕС в Україні: Навч. посіб. Київ: Алерта, 2016. 326 с.

3. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні. □ Київ: Знання, 2005. □ 381 с.

4. Малюга Л.Ю. Юридична природа соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України
. 2010 р. №4. 2010. С. 51—56.

5. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 28.02.1991 № 796-XII. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12#n499>

6. Рішення Конституційного Суду України від 26 грудня 2011 року № 20-рп/2011. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-11>

7. Рішення Конституційного Суду України від 17 липня 2018 року № 6-р/2018. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-18> {jcomments on}